

Het verhaal van de achttiende eeuw

Het verhaal van Vlaanderen, *aflevering 7: 'Voor outer en heerd'*

Het verhaal van Nederland, *aflevering 8: 'Patriotten en prinsgezinden'*

Elwin Hofman

Universiteit Utrecht

e.l.hofman@uu.nl

Abstract

Two recent documentary series, *Het verhaal van Nederland* and *Het verhaal van Vlaanderen*, both modeled after a Danish example, purport to tell the 'story' of The Netherlands and Flanders in ten episodes. In both cases, one episode centers on the eighteenth century. This article discusses the political focus of these episodes, the diverging historical self-perceptions they imply, and the controversies surrounding the series.

Keywords: documentary, revolutions, enlightenment, nationalism, Tom Waes

Nog voor de eerste aflevering van *Het verhaal van Vlaanderen* werd uitgezonden, zorgde de historische documentaireserie al voor controverse. De serie werd ervan verdacht de Vlaams-nationalistische zaak te behartigen, niet alleen vanwege de naam ervan (geen verhaal van België), maar ook vanwege de royale subsidies die de reeks had ontvangen van Vlaamsgezinde ministers. Desondanks werd het een onverhoopt kijkcijfersucces: gemiddeld zag meer dan anderhalf miljoen Vlamingen wekelijks hoe Tom Waes de regionale geschiedenis uiteenzette, bijna een kwart van de Vlaamse bevolking. Week na week rolden historici over elkaar heen met lof en kritiek in de pers en op de radio. *Het verhaal van Vlaanderen* was een historisch evenement zoals Vlaanderen er de afgelopen decennia geen heeft gekend.

Dan was *Het verhaal van Nederland* iets minder spectaculair. De reeks was natuurlijk ook een succes: er keken in absolute cijfers zelfs nog iets meer mensen naar, maar toch slechts een tiende van de Nederlandse bevolking. Het nationalisme dat eigen is aan het format is er breder aanvaard en lokte

geen controversen uit. En hoewel er ook in Nederland historici opdoken om de reeks van kritische commentaar te voorzien, bleef het al met al toch rustiger. Dat maakt de serie echter niet minder interessant. Zowel het Vlaamse als het Nederlandse verhaal wijden een aflevering aan de achttiende eeuw. Zelden krijgt 'onze eeuw' zoveel aandacht in primetime. Wat vertellen beide verhalen over de achttiende eeuw? En over de verschillende historische zelfperceptie van Nederland en Vlaanderen?

In de boot en op café

De formule van het *Verhaal* is, in navolging van het Deense model waar beide series op zijn gebaseerd, even simpel als succesvol: een groots opgezette tv-serie die in tien afleveringen de 'eigen', nationale geschiedenis beweert te brengen. Het beeldmateriaal bestaat uit historische re-enactments, *talking heads* van historici en, bovenal, een celebrity die alles aan elkaar praat. Het meest originele aan de series is dat de presentatoren zelf tussen de re-enactors lopen en zo de vierde muur doorbreken. Een geslaagde vondst, die meteen de illusie dat we het 'echte' verleden te zien krijgen doorbreekt. De re-enactments, die ondanks de relatief grote budgetten toch vaak wat treurig blijven in vergelijking met wat we op Netflix te zien krijgen, worden zo meteen wat minder *cringe*.

In Nederland presenteert acteur Daan Schuurmans het *Verhaal*. Als een alwetend verteller wandelt hij, letterlijk, door de Nederlandse geschiedenis. Met doorleefde stem vertelt hij over 'gouden bergen en zwarte bladzijden', over 'mensen zoals jij en ik'. Hij verklaart, legt uit, wijst op details, vraagt empathie. Heel anders gaat het eraan toe in het Vlaamse *Verhaal*. Acteur en alfaman Tom Waes pretendeert geen alwetendheid, verbaast zich vooral over de situaties waarin hij is terechtgekomen en tapt af een toe in zijn verkavelingsvlaams een gezellige mop. Het Vlaamse *Verhaal* is populariserender, maar ook bescheidener. Tom Waes vertelt 'wat we op dit moment weten'. In Nederland wordt die nuance niet gemaakt. Mochten we nog aarzelen om daar een symptoom van de volksaard in te zien, dan lijken de achttiende-eeuwse afleveringen alle nationale clichés te willen bevestigen: als we Schuurmans voor het eerst zien, vaart hij in een bootje de Vecht af. Waes treffen we op het terras van een café, met een dorpskerk op de achtergrond.

Als Schuurmans en Waes de contouren van het verhaal schetsen, dan komen vervolgens experts op de proppen (helaas niet tussen de re-enactors) om de puntjes op de i te zetten. Verschillenden van hen zullen trouwe lezers van dit jaarboek niet onbekend zijn. Voor achttiende-eeuws Nederland

treden Beatrice de Graaf, Lotte Jensen, Joost Rosendaal en Diederik Smit op, voor Vlaanderen Brecht Deseure, Jane Judge, Katrien Van de Vijver en Klaas Van Gelder. Ze komen vrij vaak aan het woord en ook op een redelijk natuurlijke manier. Zo benadrukken de reeksen het belang van historische expertise en zetten ze meteen hun eigen betrouwbaarheid in de verf.

Slappe nietsnut

De namen van de experts geven ook iets over de inhoud weg. Beide verhalen spitsen hun achttiende-eeuwse episode toe op de revolutietijd. De tijdlijn springt zonder veel ommezwaai van 1648 (het moment van de ‘splitsing der Nederlanden’ in Vlaanderen, van het ‘einde van de Tachtigjarige Oorlog’ in Nederland) naar de jaren 1780. Dat is zo’n cruciale periode, aldus Waes en Schuurmans, omdat burgers dan ‘opstaan voor hun rechten’ (Vlaanderen) en de ‘basis wordt gelegd voor onze huidige democratie’ (Nederland). Beide reeksen leggen de klemtoon zo op een politiek verhaal.

Het *Verhaal van Nederland* begint dramatisch met stadhouder Willem V die het land ontvlucht. Zijn levensverhaal stuurt de aflevering, die vooral op politieke elites focust: de stadhouder, zijn vrouw Wilhelmina, de regenten, revolutieleider Herman Willem Daendels. Het gewone volk komt weinig in beeld. We volgen het wel en wee van Willem en van de patriotten, tot aan het ontstaan van de Bataafse Republiek in 1795. Dat is ook het enige moment waarop er even aandacht is voor cultuur: die werd dan, zo horen we, immers ingezet voor burgerschapsvorming. Na 1795 gaat het fast forward naar de val van Napoleon, wanneer de zoon van Willem V terugkeert en als Willem I koning wordt van ‘Nederland’.

Ook in het *Verhaal van Vlaanderen* staan de politieke ontwikkelingen centraal, maar de focus ligt meer op het gewone volk. De aflevering opent met een knullig groepje boeren dat zich in de wapens oefent. Ze bereiden de Brabantse Omwenteling voor. Even later komen revolutieleiders uit gegoede kringen Jan Frans Vonck en Hendrik van der Noot in beeld. Na het slechts kortstondige succes van de Brabantse revolutie volgt de Franse bezetting van de Zuidelijke Nederlanden en een verhaal over de povere situatie van het gewone volk. Dat mondde uit in een, zo vertelt Waes, al evenmin succesvolle ‘boerenkrijg’ van 1798. Napoleons opkomst en val worden vervolgens net als in Nederland straal genegeerd om over te gaan naar het protest tegen het bewind van Willem I en het ontstaan van België.

Het is best wel ironisch: in het verhaal van de Republiek staat dus een pseudo-monarch centraal, in dat van de Zuidelijke Nederlanden, bestuurd

door Oostenrijkse keizer Jozef II, het gewone volk. Dat Jozef II in het geheel niet ter sprake komt, is in meerdere opzichten opvallend, want het was juist tegen hem dat veel revolutionair ongenoegen zich in de Zuidelijke Nederlanden richtte. Het toont wel mooi aan hoe de Oranjes in de Nederlandse nationale herinnering een veel grotere rol spelen dan de Habsburgers in de ‘Vlaamse’ herinnering. Dat betekent overigens niet dat het *Verhaal van Nederland* bijzonder Oranjegezind zou zijn. Integendeel: Willem V wordt neergezet als een volslagen idioot. De commentaren van de experts beschrijven hem nog vrij genuanceerd, maar in de re-enactments is hij een karikatuur: een driftig kind, een slappe nietsnut zonder enig talent, inzicht of autoriteit. Alleen zijn vrouw Wilhelmina redt nog enigszins de meubelen.

Wat het Nederlandse en Vlaamse *Verhaal* dus delen, is dat ze over de achttiende eeuw een bijna uitsluitend politiek verhaal vertellen, met vooral in Vlaanderen een sociale saus. Dat is natuurlijk niet helemaal verrassend: de achttiende eeuw is nu eenmaal de eeuw van de revoluties. Maar misschien wel opmerkelijk is dat de andere *claim to fame* van onze eeuw helemaal afwezig is: de verlichting is nauwelijks van tel. Daarmee is duidelijk dat decennialange pogingen om de verlichting ook voor de Lage Landen te recupereren mislukt zijn. De aloude koppeling van verlichting en revoluties lijkt ook helemaal van de baan.

Willen wij Willem weg?

De keuze om Willem V wel, maar Jozef II geen centrale plek te geven in de respectievelijke verhalen heeft niet alleen te maken met de andere ideeën over het koningshuis. Het is ook verbonden met wat gezien wordt als deel van het nationale verhaal en wat niet. De Oranjes zijn in de Nederlandse herinnering oer-Nederlands geworden. De Habsburgers zijn daarentegen nog steeds ‘buitenlandse’ vorsten in de Belgische herinnering. En die passen niet in het nationale verhaal.

Om dezelfde reden komt ook Napoleon er bekaaid vanaf. Als ‘buitenlandse’ heerser past hij niet in het eigen verhaal, noch in Vlaanderen, noch in Nederland. Wat wel in dat verhaal past, zijn opstanden tegen die vermeende buitenlandse heersers. Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden krijgt dan ook in Vlaanderen alleen een plaats omdat de natie Willem weg wilde. Nederlandse kijkers worden er alleen via het Vlaamse verhaal aan herinnerd dat Willem I in 1815 niet alleen van het noordelijke deel van de Lage Landen koning werd.

Het opzet van het *Verhaal* is intrinsiek nationalistisch. In Nederland gebeurt dat nog iets complexer (om het met de woorden van een zelfverklaard staatsman uit te drukken) dan in Vlaanderen. Er valt natuurlijk veel voor te zeggen om die lokale geschiedenis, de geschiedenis van de 'lap grond' waarop 'we' wonen, aandacht te geven. Alleen kunnen we die geschiedenis niet losrukken uit ruimere verbanden. De revolutionaire bewegingen in de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden stonden niet los van elkaar en niet los van andere Atlantische revoluties. Iets meer aandacht voor die transnationale ontwikkelingen had de afleveringen, en de reeksen als geheel, sterker kunnen maken.

Toch vind ik beide reeksen, en dan nog vooral *Het verhaal van Vlaanderen*, een succes. Niet alleen omdat ze indrukwekkende kijkcijfers kunnen voorleggen en zo honderdduizenden Vlamingen en Nederlanders (opnieuw) warm maken voor geschiedenis, al is dat natuurlijk ook een reden. Nee, ik vind de series vooral een succes omdat ze erin slagen ook het historische debat weer een plaats te geven in de publieke ruimte. Dat een documentairereeks erin slaagt om zozeer de aandacht te trekken dat de kranten er week na week over schrijven, dat radiozenders historici uitnodigen om elke aflevering te becommentariëren, dat er tientallen debatten worden georganiseerd? Dat is wat we nodig hebben. De kritieken, de bedenkingen bij de gemaakte keuzes, de opiniestukken over historische fouten doen niets af aan de waarde van de serie. Integendeel: juist die kritieken maken de reeksen tot een succes.

Over de auteur

Elwin Hofman is universitair docent aan de Universiteit Utrecht. Hij doet onderzoek naar de geschiedenis van criminele ondervragingen, emoties en psychologie.